

שבעת העניינים שבקריאת שמע

מצאנו בה בש"ס שבעה עניינים בקריאת שמע, וננסה לבאר את השורש שממנו יוצא הכל.

קריאת שמע שורשה הוא ייחוד השם, וענינה הוא, לקבוע בדעתו ובלבו, שאף שישנם כל מיני כוחות בעולם, מקבל על עצמו את ייחוד השם, שהוא שורש כל הכוחות שבעולם, והוא אלוהי האלוהים ואדוני האדונים. וזהו שורש המצווה של הקריאה, שעל ידי הקריאה יוכל להפנים בלבו, שאין לו לפנות לשום כח אחר, וממילא יקבל את עולו של הבורא יתברך שמו. ויעשה את מצוותיו בשלמות.

ומשורש זה יוצאים שבעה ענפים:

- א] קבלת עול מלכות שמים – קבלו חכמים, שמצות קריאת שמע מלבד עצם מצות הקריאה יש בה קבלת עול מלכות שמים, וכפי שמפורש במשנה בדף טו. איני שומע לכם לבטל ממני עול מלכות שמים.
- ב] הגנה ממזיקים – מבואר בגמ' בדף ה' כל הקורא קריאת שמע על מיטתו מזיקין בדלים הימנו. המזיקים נוצרים מן העבירות, וכאשר אדם מקבל עול מלכות שמים, אין למזיקים שליטה עליו, שבזה הוא קובע שכל חטאיו הם שגגה, ובעיקרו הוא מקבל את עול מלכות שמים.
- ג] הגנה מאויבים – מבואר בגמ' בסוטה מג. על הפסוק ואמר הכהן שמע ישראל – שבזכות שמע ישראל ינצחו את אויביהם. שכל הכח של האויבים הוא שנאחזים בכוחות אחרים, אך עם ישראל אוהז בשורש, וממילא מנצחים.
- ד] הגנה מיצר הרע – מבואר בדף ה' שמי שיתגבר עליו יצר הרע יקרא קריאת שמע. והינו על ידי זה שמפנים בלבו שה' הוא האלוקים, יפחד ללכת אחר עצתו של היצר.
- ה] מצות תלמוד תורה – מנחות צט: אפילו לא קרא אדם אלא קריאת שמע שחרית וערבית קיים את הפסוק לא ימוש ספר התורה הזה מפניך. שזהו עיקר תלמוד תורה להכיר את הבורא. ולכך מקיים בזה מצוות תלמוד תורה.
- ו] תחילת דיבורו של קטן – קטן שידוע לדבר אביו מלמדו שמע ישראל. להתחיל את הדיבור עם קריאת פסוקי הייחוד.
- ז] בשעת מיתה – בכרכות סב: מובא, שר' עקיבא היה קורא את הפסוק הזה בשעת מיתתו. וכן נהגו שכל מי שמת מתוך ישוב הדעת, קורא פסוק שמע ישראל. כתבו בספרים שבשעת מיתתו של אדם מסיתים אותו לכפור בה', ולכך קורא ק"ש.

ההבדל בין קריאת שמע של הלילה לשל היום

מבואר בגמ' שזמן קריאת שמע הוא מצאת הכוכבים, והתנא נקט משעה שהכהנים נכנסים, מלחא אגב אורחא קמ"ל, שהכהנים אינם צריכים להמתין לכפרה אלא מספיק להם הערב שמש לתרומה. וצריך עיון וכי בשביל ללמד דין בהלכות טומאה וטהרה, האריכה המשנה בעוסקה בהלכות קריאת

שמע? עוד צריך להבין, במה שאמרה הגמ' שהיה צריך לפתוח בקריאת שמע של שחרית קודם לשל הלילה, ומתרצת הגמ' בשכבך ובקומך, או מבריייתו של עולם, וצריך להבין, מה היה המושכל הראשון של הגמ' שקריאת שמע של היום עדיפה, הרי כל המקור לקריאת שמע הוא מזה שכתוב בשכבך ובקומך.

ביאור הענין

להנה צריך להבין מדוע הקדימה התורה את בשכבך לובקומך, הרי בשכבך הוא סוף היום, ובקומך הוא תחילת היום. למדנו מזה, שקריאת שמע של הלילה איננה באה כתוספת על קריאת שמע של היום, אלא יש לה אופי אחר והיא הקודמת. מדוע? קריאת שמע של היום היא לקבוע שכל הצלחותינו אינם מכווננו וכשרוננו, אלא הוא הנותן לך כח לעשות חיל. ואם לא נשמע אל מצוותיו, לא נצליח בעסקינו. ומה נעשה שהתחושה הפשוטה של האדם היא שהוא קובע והוא העושה. וקשה מאוד להכיר בדברים. ומהו הפיתרון לבעיה זו?

לכך באה קריאת שמע של הלילה להקדים את הקריאה של היום, שבשעת מנוחה שהיום שובת והעולם מתקפל לשנת לילה, יותר קל לקבל את עול מלכותו ולהכיר שהכל מאתו. וזו הסיבה שבשכבך קודם לובקומך. את הלימוד הזה למדנו מהלכות טבול יום. אדם שעסק או נגע בטומאות במשך היום, לא יעסוק באותו יום בטהרות. ורק כאשר היום שובת, והשמש שוקעת, והעולם מקפל צידו, ונכנס למצב מנוחה, אז הוא הזמן שאפשר להיכנס למהלך של טהרה.

אמנם הלילה הוא זמן של מזיקין, ודבר זה יבואר בדף ה' בס"ד בעניינה של קריאת שמע שעל המיטה.

ביאור פלוגתא דתנאי בסוף זמן קריאת שמע של ערבית

יש לעיין:

- א] ר' אליעזר אומר עד סוף האשמורה הראשונה – מבואר ברש"י שטעמו הוא משום שבשכבך כל זמן שבני אדם מתעסקים לשכב. ולכאורה אם כן מה שאמר עד סוף האשמורה הראשונה אין זה משום עצם זה שהוא אשמורה ראשונה, אלא שבערך זהו הזמן שבני אדם מתעסקים לשכב.
- ב] הקטר חלבים עד שיעלה עמוד השחר – יש לעיין למה נזכר דבר זה במשנה הרי [לדעת רוב הראשונים] אין זה שייך למה שאמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, שאפשר להקטיר חלבים כל הלילה.
- ג] למה אמרו חכמים עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה. - צריך להבין, היכן מצינו כזו הרחקה גדולה, הרי לכאורה היה מספיק שעה אחת קודם. ועוד שאין דרך בני אדם לטעות בין היום ללילה.
- ד] רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר - לכאורה סדר הדברים אינו מובן, ראשית כל היה צריך לומר את דעת רבן גמליאל עד שיעלה עמוד השחר. ורק אחר כך להביא את דעת רבנן שיקרא רק עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה.

ביאור הענין – שתי בחינות ללילה: א] זמן מנוחה מעמל היום. ב] זמן הכנה וצבירת כח למחר.

הוא הזמן לקריאת שמע. ולכך שליש הלילה הוא הזמן. ולכך אמר אשמורה ראשונה, שאין זה במקרה, אלא שליש הלילה הוא הזמן.

ורבן גמליאל סבר שקריאת שמע היא מדין הכנה ליום הבא, ולכך כל הלילה הוא זמנה. ושמה תאמר מדוע לא גזר רבן גמליאל כדי להרחיק את האדם מן העבירה? מיד נבאר.

ורבנן סברו כרבן גמליאל אך לא מטעמו. לדעת רבן גמליאל קריאת שמע של הלילה הוא הכנה ליום הבא, אך לרבנן הוא כל הלילה ומדין השלמת היום הקודם. ושמה תאמר היכן מצינו שהלילה שייך ליום הקודם. לכך אמרה המשנה הקטר חלבים ואברים מצותן עד שיעלה עמוד השחר.

אם כן למה אמרו חכמים עד חצות, כדי להרחיק. כיון שרבנן סברו שקריאת שמע הוא מדין היום הקודם, לכך סברו שיש לחלק את הלילה לשני חלקים. חלקו הראשון עד חצות ליום הקודם, וחציו ליום הבא. ובוזה יבואר מדוע רבנן נסמכו לדעת ר' אליעזר משום שהם סוברים כמוהו, שקריאת שמע שייכת ליום הקודם, אך סברו שאפשר כל הלילה לקרות מדין היום הקודם. כמו שבקדשים הלילה משלים את היום הקודם.

ביאור המושג צאת הכוכבים

שהשמש מסתלקת, או כשאורה מסתלק. ובוזה דנה הגמ' לאורך כל העמוד, מהו פשר הזמן של צאת הכוכבים.

והנה הגמ' מכריעה מן הפסוק, "וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים" וביאור הדבר יתפרש על פי מה שביארנו בעמוד הקודם, במהות קריאת שמע של לילה שהוא בזמן שהעולם שוכת. שכיון שיש עדין אור עד צאת הכוכבים, אזי עדין יש אפשרות לפעול מכת אור היום, והלילה עוד לא פרש את כנפיו. ולפי זה מובן ענין צאת הכוכבים, שהוא כאשר השמש מתבטלת לגמרי, ויש אור קלוש של כוכבים שאינו מאפשר אלא ללכת ממקום למקום, ואי אפשר לחרוש ולזרוע יש להקדיש את הזמן הזה להתבוננות ביחוד השם. אהבתו ויראתו.

ביאור המשיה השיטות העיקריות בקריאת שמע

נאמרו בקריאת שמע חמשה זמנים:

- ד] משעה שקדש היום בערכי שבתות.
- ה] משעה שהכהנים טובלים לאכול בתרומתם.

- א] משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח.
- ב] משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם.
- ג] משעה שנכנסים לאכול פתן בערכי שבתות.

נראה לומר שאין כוונת הגמ' שזמנים אלו הם **זמני שכיבה**, במלאכות, והוא המכונה זמן שכיבה. מה שאין כן בשבתך בביתך מתפרש כזמן של עסק

השבת. וסבר שרק כאשר השמש בתוקפה הוא היום הקודם, וכאשר השמש אינה בתוקפה, זהו זמן שכיבה.

משעה שבני אדם נכנסים לאכול פתן בערכי שבתות יתכן שנקט ערכי שבתות שאוכלים בשר ויין, ולא רק פת במלח, וזקוקים לקצת אור בשביל לאכול כראוי. וסבר שאין צריך אור קלוש, כמו של העני שאוכל במלח, אלא אפילו אור טוב, אך כיון שהוא רק אור לאכילה, אינו נחשב עוד אור יום, ונחשב שיום העסקים תם.

משעה שהכהנים טובלים לאכול בתרומתם שיטה זו היא שהכהנים טובלים בזמן האחרון שאפשר לפני בין השמשות דר' יוסי שזה נכנס וזה יוצא. ודבר זה צריך עוד ביאור רב במושג בין השמשות. ובביאור כל ענין היום והלילה – ועוד חזון למועד בס"ד.

הלילה נחשב זמן שכיבה, וכמאמר הגמ' בעירובין סד. לא איברי לילה אלא לשינתא, הלילה איננו מאפשר עבודה בשדה, וגורם לאדם בעל כרחו, לשוב לביתו ולנוח ולהתבונן ביראת השם. וכמו כן מנוחת הלילה מהווה הכנה ליום הבא.

ויש לחקור בגדר קריאת שמע של הלילה, האם הוא כ"השלמה רוחנית" לאחר עמל היום, לקבוע בלבנו שכל מה שעשה במשך היום לא כוחו ועוצם ידו עשו לו את החיל, אלא מכח עליון. או שמה נאמר שקריאת שמע של הלילה היא להתכונן ליום שלמחרת. שעל ידי זה שיקבע בלבנו את ייחוד השם, כל ההכנה ליום שלמחרת יהיה מתוך קבלת עול מלכות שמים.

והנה אם נגדיר את הלילה כזמן של הכנה למחר, כל הלילה הוא זמן ההכנה. אך אם נגדיר את הלילה כזמן של מנוחה מעמל היום, אזי רק חלקו הוא כך. ומהו עיקרו של הלילה – ודאי למנוחה. ולכך יש לחלק את הלילה לשלושה חלקים, חלקו הקטן למנוחה, וחלקו הגדול להכנה.

ו' אליעזר סבר שכיון שקריאת שמע זמנה משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, הינו שהכהנים טובלים ביום כדי לאכול בלילה, אם כן רק החלק של הלילה שמשמש למנוחה

ביאור המושג הגמ' מסתפקת לפירוש התוס', האם מה שנאמר לגבי טבול יום ובא השמש וטהר, הוא בשקיעה, שהשמש נכנסת בעובי הרקיע, או צאת הכוכבים. וצריך להבין מהו שורש הספק.

עוד צריך להבין, מה הביאור בחמשת הזמנים בקריאת שמע, שקשה להבין כיצד נחלקו בזמנים של בשכבך, כפי שהעירו הראשונים.

עוד צריך להבין מהו הנידון בגמ' אם אפשר להביא ראיה מן הפסוק של ואנחנו עושים במלאכה, או שאין זה אלא רק סימן לדבר.

כידוע היום נקבע לפי השמש, בארמית השמש נקראת "יומא". ומעתה יש לדון מתי נחשב שנגמר היום, האם בזמן

משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח הנה המ"ד שאומר משעה שהעני נכנס לאכול פתו במלח יש בו קצת אור, ונקט פת במלח, שאין צריך אור גדול לתבל את האוכל כראוי. והינו שנקט זמן זה שלא צריך חושך מוחלט בשביל לקבוע שהוא זמן שכיבה אלא אם יש אור קלוש ומועט זהו זמן של בשכבך.

משעת צאת הכוכבים דעה זו סוברת, שצריך שלא יהיה שום זכר מן היום. ולכך נקט משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתם, הינו שאין שום זכר ליום שבו היה טמא.

משעה שקדש היום בערכי שבתות בערב שבת שובתים ממלאכה מן השקיעה. וגדר הדבר הוא שכיון ששקעה החמה של יום ששי, נכנס היום לשליטת